

مقدمه

اقتصاد همواره و بطور طبیعی یکی از مولفه‌های تاثیرگذار بر سیاست خارجی کشورها است و بر همین اساس نیز تحریم اقتصادی به عنوان یکی از ابزارهای قدرت‌های اقتصادی جهان برای تغییر سیاست خارجی سایر کشورها مورد استفاده قرار می‌گیرد. در همین راستا به دنبال تعارض منافی که بین غرب و روسیه درباره اوکراین رخ داد و سپس مارس ۲۰۱۴ شبه جزیره کریمه از سوی روس‌ها به خاک روسیه ضمیمه شد، غرب تحریم‌های اقتصادی علیه روسیه اعمال کرد. این تحریم‌ها از تابستان ۲۰۱۶ بار دیگر علیه روسیه تمدید و بسط یافته است. موضوعی که به نظر می‌رسد تاثیراتی بر سیاست خارجی روسیه داشته است. از جمله اینکه روسیه با تعلیق موافقت‌نامه مدیریت و تغییر وضعیت پلوتونیوم PMDA خواستار لغو تمامی تحریم‌های اقتصادی علیه روسیه و جبران زیان‌های وارده بر اقتصاد این کشور شد. حتی ورود روسیه به سوریه در سپتامبر ۲۰۱۵ که بسیاری از معادلات منطقه‌ای و بین‌المللی را تحت تاثیر قرار داد نیز در این راستا ارزیابی می‌شود. در

چنین شرایطی و با توجه به توافق آمریکا و اروپا درباره تداوم و بسط تحریم‌های غرب علیه روسیه، اکنون این پرسش مطرح می‌باشد که این وضعیت چه تاثیر دیگری بر رفتارهای خارجی روسیه خواهد داشت. البته از آنجا که پاسخ به این پرسش مستلزم بررسی شرایط اقتصادی روسیه می‌باشد، این گزارش متمرکز بر ارزیابی شرایط اقتصادی روسیه دو سال پس از آغاز تحریم‌ها علیه این کشور می‌باشد.

شرایط اقتصادی روسیه

داده‌های اخیر درباره میزان تولید ناخالص داخلی، تورم، ارزش پول ملی روسیه روبل، نرخ بیکاری، صادرات نفتی و غیرنفتی روسیه و حتی سرمایه‌گذاری خارجی و... به نسبت سال ۲۰۱۵ اعداد و ارقام مثبتی هستند که البته تا حدودی بر خلاف پیش‌بینی‌ها درباره شرایط اقتصادی روسیه تحت تحریم غرب می‌باشد.

وزارت توسعه اقتصادی روسیه در بیانیه‌های خود از کاهش تولید ناخالص داخلی و درآمد روسیه خبر می‌دهد. بر اساس گزارش این وزارت کاهش حجم تولیدات ناخالص داخلی روسیه در ماه سپتامبر ۲۰۱۶

۲ اقتصاد روسیه دو سال پس از تحریم

می‌کنند، می‌افزاید با این حال سطح آسیب‌پذیری در روسیه همچنان بالا است. چرا که متوسط درآمد حدود ۴۰ درصد از مردم روسیه به نسبت سال ۲۰۱۵ کاهش قابل توجه داشته است.^۲

Source: Rosstat and World Bank staff calculations.

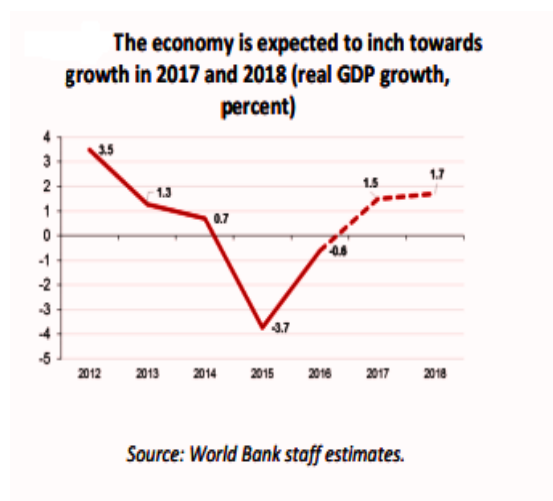
Source: CBR and Haver Analytics.

بر اساس گزارش بانک جهانی صادرات غیر نفتی نظیر منسوجات، چوب، فلزات و محصولات کشاورزی در نیمه اول ۲۰۱۶، حدود ۱/۵ درصد افزایش داشته، اما ارزش کل صادرات غیرنفتی در نه ماه اول سال حدود ۱۳/۴ درصد کاهش داشته است. در این رابطه کارشناسان مرکز صادراتی روسیه نیز اخیراً اعلام کرده‌اند صادرات غیر مواد اولیه روسیه برای اولین بار طی ۸ دوره سه ماهه رشد کرده و به ۲۷/۷ میلیارد دلار رسیده است. این محاسبه بر اساس آمار سرویس فدرال گمرک تهیه شده است. گفتنی است سهم صادرات غیر مواد اولیه در کل صادرات روسیه به ۳۹٪ بالغ شده است.^۳

2. See more: <http://www.worldbank.org/en/country/russia/publication/rer>

3. See more: <http://www.rbc.ru/newspaper/2016/11/14/5825aa269a79479018c6c8de>

در مقایسه با سپتامبر ۲۰۱۵ برابر با ۰/۷٪ بود که نسبت به ماه قبل یعنی اوت ۲۰۱۶ نیز تا ۰/۲٪ کاهش داشته است. در ماه اوت وزارت توسعه اقتصادی رشد حجم تولیدات ناخالص داخلی را پس از سه ماه ثبات ۰/۳٪ ارزیابی کرد.^۱

بانک جهانی نیز در گزارش شماره ۳۶ از اقتصاد روسیه که ۹ نوامبر ۲۰۱۶ منتشر شد، رشد اقتصادی روسیه در نیمه اول ۲۰۱۶ را ۲/۲ درصد اعلام کرده اما در کل رشد تولید ناخالص ملی این کشور در سال ۲۰۱۶ را منفی ۰/۶ درصد تخمین زده است. این در حالی است که رشد تولید ناخالص ملی روسیه در سال ۲۰۱۵ حدود منفی ۳/۷ درصد بود. البته در این گزارش، شاخص‌هایی مثبت درباره اقتصاد روسیه مشاهده می‌شود، از جمله اینکه به گزارش بانک جهانی، تورم در روسیه از ژانویه تا اکتبر ۲۰۱۶، به ۷/۴ درصد رسیده، در حالی که در دوره مشابه در سال ۲۰۱۵، حدود ۱۵/۹ درصد بوده است. بر اساس این گزارش، آمار فقر نیز به نسبت سال گذشته در روسیه کاهش یافته است. بانک جهانی با ارائه این آمار و این که حدود ۲۱،۴ میلیون نفر یا به عبارتی ۱۴/۶ درصد جمعیت روسیه زیر خط فقر زندگی

۱. خبرگزاری اینترفاکس ۳۱/۱۰/۲۰۱۶

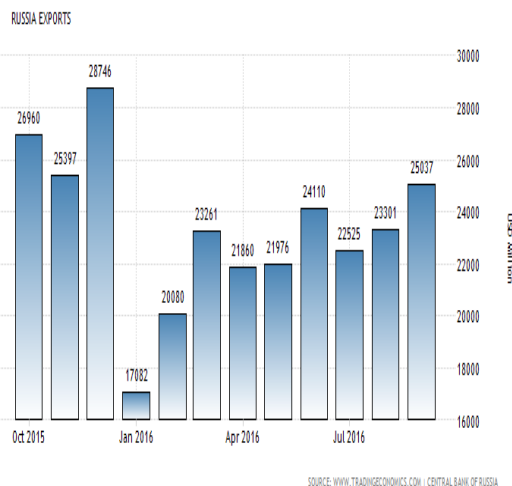
نفت این کشور از ماه ژانویه تا اکتبر حدود ۲/۳ درصد افزایش یافته است.^۵

بر اساس گزارش وزارت اقتصاد روسیه صادرات گاز طبیعی روسیه به کشورهای خارج از کشورهای مشترک المنافع CIS، نیز در ۹ ماه اول سال ۲۰۱۶ با رسیدن به ۱۳۷,۹ میلیارد مترمکعب در سال، به میزان ۴/۹ درصد افزایش یافته است. به گزارش گاز پروم نیز صادرات گاز طبیعی روسیه به اروپا در ماه اکتبر رکورد شکسته است.^۶ این در حالی است که وزارت اقتصاد روسیه سهم صادرات از کل گاز تولیدی در ۹ ماه اول سال ۲۰۱۶ را ۳۰/۸ درصد اعلام کرده است.^۷

ارزیابی متفاوت دولت و کارشناسان

اعداد و ارقام‌های ارائه شده از سوی دولت روسیه که بعضاً توسط بانک جهانی نیز تأیید شده‌اند، تحلیل‌های متفاوتی نسبت به شرایط اقتصادی روسیه و چشم‌انداز آن ایجاد کرده است.

وعده‌های دولت: مقامات روسیه نسبت به بهبود شرایط اقتصادی روسیه ابراز امیدواری می‌کنند. به گزارش پایگاه خبری کرملین ولادیمیر پوتین رئیس‌جمهور روسیه در نشست اقتصادی که ۱۱ نوامبر در کاخ ریاست جمهوری روسیه برگزار شد، درباره ثبات نسبی اقتصاد روسیه ابراز خرسندی کرد اما گفت معتقد است صحبت در مورد بهتر شدن به صورت کامل هنوز زود است. وی به رشد کم ۰/۳

در همین راستا منابع روسی گزارش می‌دهند حجم خروج سرمایه خالص از روسیه از آغاز سال ۲۰۱۶ پنج برابر کاهش یافته است. به گزارش پرتال بانک مرکزی روسیه، حجم خروج سرمایه خالص از روسیه از ماه ژانویه تا اکتبر ۲۰۱۶ در مقایسه با سال ۲۰۱۵ با کاهش پنج برابر به ۱۰/۴ میلیارد دلار رسید. بانک مرکزی متذکر می‌شود که طی ده ماه اول سال ۲۰۱۶ عامل مهم این روند، رشد دارایی‌های خارجی در عرصه‌های مختلف بود و علیرغم آن علت اصلی خروج خالص سرمایه، بازپرداخت بدهی‌های خارجی بانک‌ها بودند. قابل ذکر است که در ماه اکتبر حجم خروج سرمایه ۰/۸ میلیارد دلار ارزیابی می‌شود.^۴

به نظر می‌رسد روسیه برای جبران مابه تفاوت کاهش درآمد ناشی از کاهش بهای انرژی و همچنین کاهش درآمد ناشی از تحریم‌ها، در سال ۲۰۱۶ اقدام به افزایش تولید نفت و گاز و صادرات آن نموده است. بر اساس گزارش منابع روس صادرات نفت روسیه از ابتدای سال ۲۰۱۶ تا ماه اکتبر حدود ۴/۶ درصد افزایش یافته است. البته این رقم نسبت به اکتبر ۲۰۱۵ حدود ۰/۱ درصد رشد داشته، اما نسبت تولید

5. See more: <http://oilprice.com/Latest-News/World-News/Russias-Oil-Output-Rises-23-Percent-Since-January.html>

6. See more: <http://www.ingworldnews.com/russian-daily-gas-export-to-europe-hit-record-levels/>

7. See more: <https://sputniknews.com/russia/201610311046908903-russia-gas-export/>

۴. خبرگزاری اینترفاکس ۱۰/۱۱/۲۰۱۶

۴ اقتصاد روسیه دو سال پس از تحریم

با این حال یاکوب میرکین رئیس گروه بازارهای بین‌المللی سرمایه‌انستیتوی اقتصاد جهانی و روابط بین‌الملل آکادمی علوم روسیه، اقتصاد روسیه را در سطح سال ۲۰۱۵ منجمد شده می‌داند و استدلال می‌کند که اقتصاد روسیه همچنان به عوامل خارجی وابسته است و مهمترین آنها نرخ دلار و نفت و همچنین میزان استخراج نفت می‌باشد. وی معتقد است ارزش روبل بیش از حد بالا ارزیابی شده است و اگر در سطح ۶۲-۶۳ روبل برای هر دلار باقی‌ماند باعث ایجاد ترمز در اقتصاد خواهد شد.^{۱۲}

برخی کارشناسان دیگر نیز هشدار می‌دهند شهروندان روسیه باید آماده رکود اقتصادی برای ۱۰ تا ۱۵ سال دیگر باشند. به گفته یاکوف میرکین رئیس بخش بازارهای بین‌المللی سرمایه در انستیتوی اقتصاد جهانی و روابط بین‌المللی فرهنگستان علوم روسیه در پیشنهاد بودجه سال‌های ۲۰۱۷ تا ۲۰۱۹، بودجه سال آینده از حساب قیمت نفت در حدود بشکه‌ای ۴۰ دلار طراحی شده ولی مقامات روسیه می‌دانند که قیمت می‌تواند بین ۲۵ تا ۶۰ دلار باشد و یا تورم که بشدت به نرخ روبل بستگی دارد می‌تواند ناگهان تا ۱۰ درصد رشد کند.^{۱۳} او می‌گوید مخارج دولت در بخش اجتماعی طی سال‌های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۶ حدود ۱/۴ برابر شده است. همچنین مخارج مربوط به پرداخت بدهی دولتی بطور محسوس رشد کرده است. این امر بطور اجتناب‌ناپذیر باعث رشد فزاینده کسری بودجه می‌شود.^{۱۴} البته گفتنی است

درصدی صنعتی اشاره کرد اما رشد ۳ درصدی بخش کشاورزی را ستوده و سطح نسبی بیکاری در حدود ۵/۶ درصد را قابل اغماض دانست.^۸ اخیراً آلکسی اولیوکایف وزیر توسعه اقتصادی روسیه نیز اظهار داشته این وزارتخانه در پایان سال جاری انتظار تورم ۵/۸ درصد را در اقتصاد کشور دارد. الیوکایف این مساله را رد نکرد که بزودی تورم در روسیه می‌تواند به سطحی پایین‌تر از میزان اعلام شده بانک مرکزی (۴ درصد) برسد. الیوکایف همچنین تایید کرد حجم تولیدات ناخالص داخلی طی ۹ ماه گذشته ۰/۷ درصد کاهش داشته است. وی افزود: عرصه‌های مختلف نسبت به واقعیات سیاسی جدید واکنش متفاوت نشان می‌دهند. باید گفت که تجارت و اقتصاد سریعتر و موثرتر از سیستم بودجه با وضعیت جدید سازگاری پیدا می‌کنند.^۹

ابراز تردید کارشناسان: برخی کارشناسان

روس معتقدند این شرایط موقتی و غیر قابل اتکا است و می‌گویند اقتصاد می‌تواند در شرایط تورم نسبتاً بالا رشد کند ولی این تورم بی‌ثبات بوده و کنترل آن دشوارتر است. ولی در شرایط کنونی رشد حتی به قیمت تورم بی‌ثبات بهتر از رکود در شرایط تورم پایین است.^{۱۰} اگر چه برخی دیگر نیز خوشبینانه شرایط را ارزیابی کرده و ابراز امیدواری می‌کنند بر اساس سیاست‌های بانک مرکزی روسیه سرعت سالانه تورم در پایان سال ۲۰۱۷ به ۴ درصد برسد.^{۱۱}

8. See more: [http:// en. Special. kremlin. ru/ events/ president/news/53237](http://en.Special.kremlin.ru/events/president/news/53237)

۹. خبرگزاری تاس ۲۶/۱۰/۲۰۱۶

۱۰. روزنامه روسیسکایا گازتا، ۲۷/۱۰/۲۰۱۶

[https:// rg. ru/ 2016/10/26/ iakov- mirkin-rossii- predstoit- najti- silnyj- otvet- na- silnejshie- vyzovy.html](https://rg.ru/2016/10/26/iakov-mirkin-rossii-predstoit-najti-silnyj-otvet-na-silnejshie-vyzovy.html)

۱۱. پایگاه اطلاع رسانی ۲۰۱۶/۱۱/۰۱

۱۲. پایگاه اطلاع رسانی 2016/11/01

۱۳. روزنامه روسیسکایا گازتا، ۲۷/۱۰/۲۰۱۶

[https:// rg. ru/ 2016/10/26/ iakov- mirkin-rossii- predstoit- najti- silnyj- otvet- na- silnejshie- vyzovy. html](https://rg.ru/2016/10/26/iakov-mirkin-rossii-predstoit-najti-silnyj-otvet-na-silnejshie-vyzovy.html)

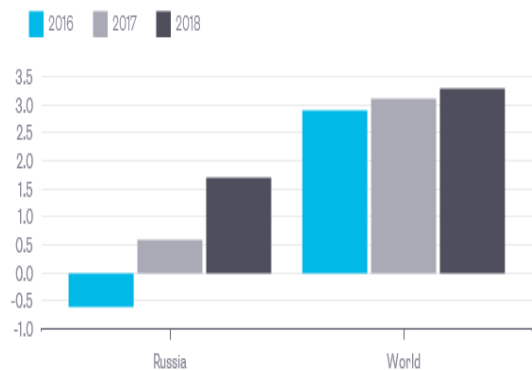
۱۴. روزنامه روسیسکایا گازتا، ۲۷/۱۰/۲۰۱۶

در سال ۲۰۱۶ صنایع خودروسازی روسیه بالغ بر ۵۰ میلیارد روبل سوبسید دولتی دریافت کرد.^{۱۶}

No Alternative to Lagging

GDP growth forecasts, percent

Sources: Russian Economics Ministry, Bloomberg consensus forecast

سخن آخر

به نظر می‌رسد روس‌ها برای کنترل و بهبود برخی جنبه‌های منفی اقتصادی که می‌تواند ناشی از تحریم و یا کاهش بهای نفت و گاز باشد، راهکارهایی یافته‌اند. زمانی که روسیه با شوک کاهش بهای نفت و برقراری تحریم مواجه شد، مساله‌ای که مقامات روسیه را نگران می‌ساخت، تاثیر سیاسی و اجتماعی بحران اقتصادی روسیه ناشی از این شرایط بود. برخی کارشناسان به ویژه در غرب ابراز امیدواری می‌کردند در پی مخاطرات اقتصادی، چالش‌های سیاسی در روسیه رخ دهد. اما اکنون یک سال مانده به انتخابات ریاست جمهوری روسیه، دولت این کشور توانسته برخی شاخص‌های ملموس اقتصادی برای مردم از جمله تورم و بیکاری را بهبود ببخشد. این مساله ناشی از روند طبیعی اقتصاد روسیه و یا دخالت و مدیریت دولتی باشد، حداقل ظاهراً این نگرانی روس‌ها درباره افزایش نارضایتی عمومی را کاهش داده است. این موضوع نه تنها مصرف داخلی دارد،

چنانچه در آمار و ارقام مربوط به شاخص‌های اقتصادی روسیه مشخص است، تحلیلگران پیش‌بینی می‌کنند که تولید نفت روسیه در سال آینده نیز افزایش یابد و تا رقمی حدود ۱۱,۷ میلیون بشکه در روز برسد و با افزایش صادرات کاهش درآمد پیش‌بینی شده برای این کشور تا حدودی جبران شود.^{۱۵} اگر چه روسیه به عنوان بزرگ‌ترین صادرکننده نفت جهان در حمایت از توافق اوپک برای کاهش تولید اعلام کرده است که تولید نفت خود را ۳ هزار بشکه در روز کاهش خواهد داد.

در کل ارزیابی کارشناسان این است که بهبود نسبی شاخص‌های اقتصادی روسیه به نسبت سال ۲۰۱۵، به دلیل دخالت بیشتر دولت در اقتصاد است. این مساله با واکنش اروپایی‌ها مواجه شده است. چنانچه خبرگزاری راشا تودی گزارش داده اتحادیه اروپا طی ارسال نامه‌ای به کمیته سوبسید و تدابیر جبرانی سازمان جهانی تجارت درخواست نمود تا نقض قوانین این سازمان را از جانب روسیه بررسی نماید. به عقیده اتحادیه اروپا، روسیه با حمایت از صنایع خودروسازی خود قوانین را نقض می‌کند. بر اساس این سند، تخصیص سوبسید دولتی به صنایع خودروسازی در چارچوب برنامه صنایع خودروسازی ناقض توافقنامه سوبسید است. این توافقنامه سوبسیدها را به دو نوع ممنوع و غیر ممنوع تقسیم می‌کند. سوبسید صادراتی و سوبسیدهایی که در راستای استفاده از کالاهای محلی برخلاف کالاهای وارداتی تخصیص داده می‌شوند ممنوع هستند.

<https://rg.ru/2016/10/26/iakov-mirkin-rossii-predstoit-najti-silnyj-otvet-na-silnejshie-vyzovy.html>

15. See more: <http://oilprice.com/Latest-Energy-News/World-News/Russias-Oil-Output-Rises-23-Percent-Since-January.html>

۱۶. پایگاه اطلاع رسانی رگنوم ۲۶/۱۰/۲۰۱۶

بلکه در عرصه سیاست خارجی نیز می‌تواند تا مدتی فضا را برای چانه‌زنی روس‌ها بهبود ببخشد. با این حال اگر چه شرایط اقتصادی فعلی روسیه را نمی‌توان الزاما یگانه نتیجه تحریم‌های غربی علیه این کشور دانست، اما قابل توجه است که حداقل تا چندی پیش مقامات روسیه با صراحت اعلام می‌کردند تحریم‌های اقتصادی متقابل غرب و روسیه علیه یکدیگر، تاثیر زیادی بر شرایط اقتصادی این کشور داشته است.

